

КОНГРЕС ЯК ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН США: КОНСТИТУЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ, ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ, МЕХАНІЗМИ ВПЛИВІВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС

Анотація. Розглядаються представницькі функції конгресу, зумовлені як конституційними повноваженнями, так і практикою взаємовідносин конгресу з президентською адміністрацією США. Відзначається еволюційність ролі конгресу в політичній системі впродовж історії США і водночас зростання впливів конгресу як законодавчої і представницької влади на процес опрацювання політики за постбіполярні часи, включаючи президентство Б. Обами і Д. Трампа. В колі уваги водночас — зв'язки конгресу з громадськістю, що визначають механізми впливів конгресу на політичний процес — соціальні (громадська думка, групи тиску, мас-медіа), інституційні (формальні і неформальні об'єднання в межах конгресу), індивідуалістичні (впливи на політичний процес визначних конгресових діячів). Доведено, що сукупність чинників впливу, а також механізмів їх реалізації в системі зазначених зв'язків забезпечують — попри надзвичайну соціальну, етнічну, ментальну стратифікацію американського суспільства — представницькі функції конгресу на загальнонаціональному рівні. В основі цього — глибинність демократичних традицій, дієвість принципу стримування і протизваг, конституційність повноважень державних структур як гарантії правових норм та перспективності засад американської демократії.

Ключові слова: конгрес США, представницька влада, політичний процес

Аннотация. Рассматриваются представительные функции конгресса, обусловленные как конституционными полномочиями, так и практикой взаимоотношений конгресса с президентской администрацией США. Отмечается эволюционность роли конгресса в политической системе на протяжении истории США и в то же время возрастание влияния конгресса как законодательной и представительной власти на процесс формирования политики в постбиполярный период, включая президентство Б.Обамы и Д.Трампа. В поле зрения — связи конгресса с общественностью, что определяет механизмы влияния конгресса на политический процесс — социальные (общественное мнение, группы давления, мас-медиа), институционные (формальные и неформальные объединения в конгрессе), индивидуалистические (влияние на политический процесс выдающихся деятелей конгресса). Доказано, что совокупность факторов влияния, а также механизмов их реализации в системе отмеченных связей обеспечивают — вопреки чрезвычайной социальной, этнической, ментальной стратификации американского общества — представительные функции конгресса на общенациональном уровне. В основе этого — глубина демократических традиций, действенность принципа сдерживания и противовесов, конституционность полномочий государственных структур как гарантии правовых норм и перспективных основ американской демократии.

Ключевые слова: конгресс США, представительная власть, политический процесс

Abstract. Representative functions of the US Congress, empowered by Constitutional authorities as well as by practice of relationship between Congress and Presidential administration are discussed. In is noted evolution of the role of Congress in American political system during the USA history and enhancing at the same time of its influences as legislative

* Dudko I.D., Doctor of Political Sciences, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine. CONGRESS AS REPRESENTATIVE ORGAN OF THE USA: CONSTITUTIONAL AUTHORITIES, RELATIONS WITH PUBLICITY, MECHANISMS OF INFLUENCES UPON POLITICAL PROCESS

and executive power upon the policy-making process under post-bipolar times — tendency, specified by a number of factors — the enormity of the tasks of internal and external policy, modernization processes within the country, inability of presidents to solve the problems unilaterally without challenges to fail the political course of the country... Examples of realization of the constitutional authorities of the Congress as legislative and executive power (according to legislation, appropriation, confirmation and ratification, oversight and institutional control activities upon internal and external policy of the state) are demonstrated.

There are under discussion at the same time interrelations of the Congress with publicity dealt with mechanisms of the influences of Congress upon political process — social (public opinion, interest groups, mass-media), institutional (formal and informal associations within Congress), individualistic (impacts upon political process of outstanding Congressional doers). It is proved according to authorities of the US Congress under post-bipolar times (including presidentialism of B.Obama and D.Trump), that supreme legislative organ of the state has been also preserving the functions of the supreme representative organ of the USA. With due regard to social, institutional, individualistic factors of impacts upon interrelations between Congress and society, potentials of Congress to keep the leading role in the US political process has been acquiring predominant character. The range of factors upon influences as well as mechanisms of their realizations within noted interrelations proves that Congress — notwithstanding social, ethnic, mental stratification of American society — aggregates and protects all-nation interests. The background of this phenomenon is dealt with deepened democratic traditions, efficiency of the principle of checks and balances, constitutional character of authorities of state structures as a guarantee for legal norms and perspective foundations of American democracy.

Key words: *US Congress, representative authority, political process*

Постановка проблеми. Активізація ролі конгресу США за президентство Д. Трампа — свідчення не тільки функціональності американської політичної системи (що забезпечує державний істеблішмент — за умов розподілу повноважень — від прийняття необґрунтованих рішень в разі суперечливості поведінки особи, що посідає президентську посаду), а й додаткової демонстрації дієвості принципів американської демократії як системи влади, здатної акумулювати на рівні представницької влади (попри розбіжність позицій соціальних і бізнесових кіл) загальнонаціональні інтереси країни. Мовиться й про забезпечення зв'язків суспільства з політикумом, відповідальним за прийняття рішень, — тенденцію, що набула стійкого прояву через виправдані механізми впливів конгресу на політичний процес. Так, аналіз представницьких функцій конгресу Сполучених Штатів, гарантованих через правові і політичні виміри, набуває як наукового, так і практичного значення, враховуючи проблеми націй (включаючи Україну), що прагнуть досягти суспільного прогресу через подолання авторитарності влади та ствердження засад демократії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Осмислення історії та діяльності конгресу США — тема, що знаходить широке висвітлення в західній, насамперед, американській історичній і політичній науці. Серед відомих дослідників конгресу, принаймні періоду постбіполярних часів, — Вест В., Гартман Ф., Джордан А., Карткр Р., Крабб С., Олдрих Дж. Паттерсон Т., Холсті О., Шпитцер Р. та багато інших авторів, орієнтованих на аналіз тенденцій функціонування законодавчої і представницької влади США. До аналізу теми долучались й вітчизняні автори — Георгізова І.Л., Дудко І.Д., Желіховський С.В., Нестерович В.Ф., Храбан І.А, Шевчук О.В., що, спрямовуючи свій доробок на розгляд впливів законодавчої влади на формування політики Сполучених Штатів, не обминали й розгляду функціональних повноважень конгресу США. Втім питання не може вважатись вичерпаним з урахуванням як необхідності узагальнення розробок щодо представницьких функцій конгресу та механізмів зв'язків

представницької влади з американським суспільством, так і визначення характеру впливів американського конгресу на політичний процес, включаючи специфіку цих впливів за найновітні часи.

Метою статті є розгляд представницьких функцій конгресу США у вимірі конституційних повноважень та механізмів практичних зв'язків законодавчої влади із суспільством; аналіз еволюційності впливів конгресу США на політичний процес в постбіполярний період, включно з тенденціями взаємовідносин законодавчої і виконавчої влади за часи двох останніх президентів — Б. Обама і Д. Трампа.

Основні результати дослідження. Характер політичної системи США як президентської республіки зумовлюється особливою роллю президента в реалізації політичного процесу, зокрема, у сфері підготовки та реалізації політичних рішень країни. Втім зазначене з урахуванням принципу стримування і протидії не тільки не відкидає, а передбачає взаємодію президента з конгресом як представницьким і законодавчим органом, який, зберігаючи функції правового забезпечення рішень президента з подальшим контролем дій в цьому відношенні виконавчої влади, утримує за собою роль надзвичайно впливового актора політичної системи США.

Показово, що за низкою положень американської конституції повноваження Конгресу за деякими визначними напрямками внутрішньої і зовнішньої політики виписані набагато більш детально і фундаментально, ніж повноваження у даних сферах президента, бюрократії чи судової влади. Це пояснюється (за історичних умов) чітко виявленою недовірою батьків-засновників американської конституції до представників виконавчої влади, що зловживали повноваженнями та нехтували потребами суспільства, інтереси якого мали захищати. Закріплення за конгресом (як «виразником волі народу та депозитарієм демократичних ідеалів») активної ролі в політичному процесі мало б, на думку лідерів американської революції, сприяти демократичним засадам розвитку суспільства при попередженні авторитарних тенденцій як у сфері внутрішньої, так і зовнішньої політики США [1, р. 41–42].

До найважливіших функцій Конгресу належить, зокрема, виключне право сенату ратифіковувати договори та затверджувати призначення провідних посадовців виконавчої влади, а також повноваження палати представників та сенату на оголошення війни та затвердження фондів [2, р.13–21]. Залучення у цих питаннях обох палат конгресу, з погляду лідерів американської революції, мало набути особливо важливого значення з огляду на раціональне й ефективне функціонування законодавчої влади. Йшлося не тільки про досягнення передумов збалансованої позиції конгресу щодо фінансової політики уряду з подальшим прийняттям щодо цього низки відповідних законів в межах обох палат, а й утворення об'єктивної та відповідальної позиції конгресу як представницького органу американського суспільства щодо тих питань, які могли набути у подальшому дійсно доленосної ваги для нації [3, pp. 46–49].

Останнє безпосередньо стосується й військової сфери з такими, закріпленими конституцією прерогативами конгресу — сенату і палати представників (стаття I, розділ 8), як «оголошення війни», «формування й підтримка армії», «забезпечення й утримування флоту», «розробка норм для уряду та інструкцій збройним силам» [2, р.17]. І хоча до прийняття таких рішень залучаються й інші

активні актори американської політичної системи, і насамперед президент США (який, за конституцією, як головнокомандувач збройними силами, є залученим до прийняття рішень щодо оголошення війни чи утримування війська) саме воєнні прерогативи конгресу, як вважали батьки-засновники американського суспільства, мали забезпечити реалізацію волі законодавців і суспільства у зовнішній політиці [1, р. 51]. Закріплюючи за конгресом функцію формування і підтримки армії, конституція забороняла затверджувати асигнування на її утримання на строк, більший двох років [1, р. 51].

До цього слід додати інші економічні чи адміністративні прерогативи конгресу, які визначали впливову роль законодавчої влади в системі питань внутрішньої і зовнішньої політики. Серед таких (стаття 1, розділ 8) — збирання податків, встановлення тарифів на імпорту продукцію, здійснення позик, регулювання внутрішньої і зовнішньої торгівлі і т. і. [2, р. 16–17], а крім того — реалізація наглядових і контрольних функцій щодо діяльності уряду. Хоча це спеціально не згадується в конституції, відповідальність законодавчої влади за виконання прийнятих нею рішень (законів) передбачає здійснення такого контролю. Наглядова функція конгресу мала при цьому значно посилити решту інших його повноважень та впливів на політичний процес [4, р. 323–325; 5, р. 152–156].

Практична реалізація функцій конгресу в історичній ретроспективі виявила, однак, відчутну варіативність ступеня його впливів на політичну систему відповідно до конкретних історичних періодів. Так, виділяючи декілька етапів в реалізації політичних впливів конгресу і президента на сферу внутрішньої і зовнішньої політики, американські аналітики обмежують домінування конгресу переважно межами XVIII–XIX століть. Перший з них пов'язується з президентством Медісона як союзника Джефферсона у боротьбі з виконавчою владою, коли, зокрема, зовнішня політика була передана у розпорядження конгресу з огляду на його повноваження проголошувати війну, а повноваження президента у дипломатичній сфері мали детермінований характер. Другий — пов'язується з добою після правління Лінкольна, коли конгрес, захопивши кермо влади, встановив форму правління, яку «молодий вчений Вудро Вільсон схарактеризував, як «конгресовий уряд». «І тільки на зламі століть, коли США почали втручатися у міжнародні справи.. президент Теодор Рузвельт оволодів ініціативою, здійснюючи протистояння Конгресові за допомогою доведення фактів, як це було у Панамі, або внаслідок відрядження флоту у кругосвітню подорож...» [6]

Це не викликає заперечень, оскільки саме Т. Рузвельт ініціював активні спроби переосмислення тексту конституції на користь виконавчої влади, що забезпечило перетворення президента вже протягом наступних 1920–1930-х рр., і насамперед з урахуванням реалізації виконавчих функцій в межах Нового курсу Ф.Д. Рузвельтом, на провідну фігуру і головного адміністратора системи управління США [7, р. 25–30].

Така тенденція зберігалась й по закінченні II світової війни, де провідну роль в «консенсусності» президента і конгресу, або навіть підпорядкуванні конгресу президентові відігравав зовнішньополітичний чинник глобального протистояння західного світу на чолі зі США комунізму. Збереження за президентом провідної ролі у визначенні зовнішньої політики зумовлювало й його публічну пріоритетність в якості провідної фігури політичної системи США. «Політики і

громадськості в цілому погоджувалися, що радянський комунізм був загрозою глобального характеру, чиє поширення мало бути стримане, — відмічається в дослідженні американського політолога Р. Картера. — Оскільки президентська лінія щодо цього була успішною, членам Конгресу не було потреби піддавати сумніву позицію президента у зовнішньополітичній сфері» [8, р. 109].

Втім навіть за таких обставин конгрес виявляв здатність впливати певним чином на президента, коли на тлі поразок США у В'єтнамі або Уотергейтського скандалу законодавці виявили спроможність приймати обмежувальні заходи щодо глави виконавчої влади на кшталт прийнятого 1973 р. Акту про війну, спрямованого на обмеження можливостей президента реалізовувати свої воєнні повноваження поза рішеннями конгресу [9, р. 169–174]. Незмірно більш вагомим впливів щодо президента конгрес почав набувати при цьому з розпадом біполярного світу — тенденції, що зумовлювалась низкою чинників — масштабістю завдань зовнішньої політики, модернізаційністю процесів в межах країни, неспроможністю президентів подекуди одноосібно вирішувати глобальні проблеми без ризику провалів політичного курсу країни...

Так, оцінюючи потенціал конгресу в політичному процесі, включаючи й таку його сферу, як зовнішня політика, той же Картер зазначав з погляду на політичну практику США 1990-х рр.: «Хоча загальноприйнята точка зору (відносно першості президента при впливовій ролі у зовнішньополітичному процесі конгресу) є такою, що відповідає дійсності по окремих напрямках, і насамперед у такій вузькій сфері, як ведення війни, зовнішня політика включає в себе більш широке коло питань. Так, затвердження фондів, необхідних для зовнішньої і оборонної політики є преференцією конгресу; це стосується також структурного формування політики у таких сферах, як торгівля, зовнішня допомога, імміграція. Загалом Конгрес в змозі стримувати адміністрацію і в таких суттєвих стратегічних сферах, як дипломатія та національна безпека» [8, р. 108].

Підтверджуючи це, дослідники зупиняються на прикладах реалізації усіх найбільш показових зовнішньополітичних функцій конгресу — від прийняття законів, визначення асигнувань, підтвердження призначень, ратифікації договорів до здійснення інституційного контролю по нагляду за виконавчою владою в тій сфері діяльності уряду, яка стосується внутрішньої і зовнішньої політики країни.

Показовою, наприклад, стала законодавча діяльність конгресу, що з розпадом Ялтинсько-Потсдамської системи почала проявлятися не тільки у формі поступок виконавчій владі, але й у протидії позиції президента та навіть категоричній відмові від її підтримки як такої, що не відповідає підходам законодавчої влади до внутрішніх і міжнародних проблем. Так, 1992 р. конгрес, всупереч запереченням Дж. Буша-старшого, прийняв закон, який заборонив усі випробування ядерної зброї після 30 вересня 1996 р., враховуючи загальні тенденції на скорочення озброєнь великих країн, започатковані у попередні роки. Того ж 1992 року, попри протидію виконавчої влади, конгрес затвердив закон про санкції відносно дочірніх підприємств американських фірм за кордоном, які підтримували економічні зв'язки з Кубою в умовах проголошеної блокади. Згодом конгрес узгодив свою позицію з Дж. Бушем, але тільки після того, коли загальні санкції щодо Куби набули скоріше вибіркового, ніж автоматичного характеру, а законодавці прийшли до визнання легітимності угод між американськими і кубинськими економічними колами [8, р. 111].

Президент Б.Клінтон, у свою чергу, також мав зіткнення з законодавчою владою. Наприклад, 1993 р. сформований переважно з представників демократичної партії конгрес піддав гострій критиці поданий президентом на розгляд військовий бюджет, прийнятий згодом через дискусії та компроміс. Того ж року конгрес відмовив Клінтону у перегляді Акту про іноземну допомогу від 1961 р. як законодавчої основи для відповідних закордонних програм, а 1994 р., всупереч позиції президента, поширив економічні санкції по відношенню до країн і окремих компаній, які могли бути залученими до розповсюдження матеріалів, пов'язаних з ядерною зброєю, компонентами такої зброї або технології її виробництва [8, р. 112].

Тенденція на коригування конгресом фінансових законопроектів виконавчої влади виявила себе при цьому однією з найбільш характерних напрямів законодавчої діяльності і в подальші роки з огляду на активну зовнішню політику США за кордоном, особливо на тлі боротьби з міжнародним тероризмом (за президентства Дж. Буша-молодшого) або з урахуванням спроб модернізації внутрішньої політики з акцентом на соціальний фактор (за президентства Б. Обами). Так, показовим є обговорення в сенаті запропонованого адміністрацією Дж. Буша-молодшого законопроекту щодо військових витрат на 2003 р. за умов очікуваної воєнної операції США в Іраку. Сенат в цілому схвалив законопроект, який передбачав виділення на потреби Пентагону з федеральної казни 355,4 млрд дол. — суми, що на 34, 4 млрд дол. перевищувала витрати на збройні сили за 2002 р., втім, відмовився затвердити утворення 10-мільярдного фонду на непередбачувані воєнні витрати, якими міг би розпоряджатися особисто президент, як додаткове нагадування Білому дому, що з конгресом необхідно рахуватися у вимірі зовнішньополітичних акцій США [10; 11].

Схожа або навіть більш серйозна протидія з боку конгресу щодо фінансового законопроекту виникла 2013 р., за часи президентства Б. Обами, коли, затверджуючи масштабні витрати на оборону (з верхнім показником до 526, 8 млрд на рік), конгрес на рівні палати представників відмовився підтримати повне фінансування соціальної програми Medicare, запропонованої президентом, як загрози перебільшення рівня межі державного боргу в умовах нестабільної внутрішньої і зовнішньополітичної ситуації. Неузгодженість позицій палат конгресу, з одного боку, та конгресу і президента, з іншого, привела до урядового колапсу, подолати який вдалося через поступки глави держави, і зокрема у вимірі скорочення запропонованої ним програми медичного страхування [12].

Тенденція на пошук компромісу президента з законодавчою владою у сфері бюджетної політики стала показовою й для президентства Д. Трампа, коли, на рівні підписання узгодженого з конгресом оборонного бюджету на 2019 р., Трамп вимушений був погодитись, хоча й не без застережень, не тільки із загальними показниками витрат на потреби національної оборони (у 716 млрд дол.) й з низкою положень, що, за його особистою думкою, піддають сумніву роль президента як «єдиного представника країни в міжнародних відносинах» [13]. Трамп, зокрема, критично сприйняв чотири з восьми положень законопроекту, що стосуються Росії, включно з положеннями про заборону фінансування будь-яких проектів, де припускається визнання права Росії на Крим, а також заборону військової співпраці з Росією до того часу, поки Росія не виведе війська з України.

Інші, розкритиковані Трампом положення закону стосовно Росії, містять вимогу до адміністрації Трампа звітувати про кроки вжиті у відповідь на порушення Росією угоди про Відкрите небо а також надавати звіти стосовно нової угоди з ядерної зброї START. Всього Трамп висловив застереження стосовно 52 положень закону, в більшості з яких, на його думку, Конгрес намагався обмежити повноваження президента з проведення міжнародної політики [13].

Такі заяви, за думкою експертів, можуть означати спроби Трампа не втілювати положення, які, на його думку, є суперечливими з конституційної точки зору [13]. Втім практика взаємовідносин конгресу з президентом саме за часи Трампа довела спроможність законодавців те тільки вимагати від президента поступок через відповідні пропозиції щодо реалізації політики, а й запроваджувати обмежувальні заходи, що унеможливають зміну главою держави політичних рішень, досягнутих попередньо по лінії конгрес — президент США. Практичним виміром зазначеного став прийнятий конгресом в липні 2017 р. Закон про перегляд санкцій по відношенню до Росії (The Russia Sanctions Review Act of 2017), суть якого полягає в тому, що в разі, якщо Білий дім захоче зняти санкції з Росії, то йому для початку необхідно буде надати конгресу детальне обґрунтування цього рішення, а надалі, протягом 120-денного періоду, конгресмени вирішуватимуть, наскільки вони згодні погодитись з президентом [14–15].

Законодавство, відповідне вищезазначеному, перетворюється, своєю чергою, на додаткову передумову контролюючих функцій конгресу по відношенню до виконавчої влади — тенденції, що показово виявила себе впродовж постбіполярних часів за умов інституційних чи персональних негараздів в межах виконавчої влади. Об'єктивна необхідність цього за президентства Дж. Буша-молодшого, наприклад, спричинилась неспроможністю відомств, залучених до системи національної безпеки США, захистити націю від атак та загроз з боку міжнародного тероризму. Реакцією конгресу стало утворення в грудні 2001 р. комісії 9/11 для визначення причин недоліків в системі національної безпеки і національної розвідки країни. Практичним проявом контролюючих дій конгресу в цьому напрямі слід вважати й сенатські слухання 2004 р. стосовно тодішньої радниці з питань національної безпеки К. Райс. Відомство звинувачувалось в недостатній пильності та непрофесіоналізмі, що мало наслідком не тільки кадрові зміни, а й структурні реформи відповідних відомств США [16, с. 88–98].

Показово, що активні контролюючі заходи з боку конгресу стосовно адміністрації виявили себе й за часів Б. Обами. У контрольоване поле потрапили найбільш гострі та суперечливі проблеми, які, окрім фінансової й економічної політики, включали в себе військові операції, зокрема, операцію в Лівії, до якої США приєднались у березні 2011 р. Після її початку Б. Обама офіційно поінформував членів конгресу про причини участі американських збройних сил у операції в Лівії, санкціонованій ООН. Утім, після завершення 60-денного терміну від початку операції відповідно до Акту повноважень про війну 1973 р., конгрес, представлений як республіканцями, так і демократами, виступив із вимогою звіту Білого дому щодо необхідності продовження цієї місії, мети, її вартості та впливу на дві інші війни, які США вели в Іраку й Афганістані. Напередодні 90-денного строку від початку операції ці вимоги набули ультимативного характеру, що вимусило президента у письмовій формі звітувати конгресу щодо усіх аспектів проблеми, яка загострила взаємовідносини сторін [17, с. 12].

Додамо й той факт, що вимоги щодо звітувань президента вочевидь характеризують й взаємовідносини законодавців з чинним президентом, показовим прикладом чого є визнане самим Трампа зобов'язання представити конгресу доповідь з планом введення санкційних заходів щодо РФ відповідно до прийнятого попередньо законодавства (пункту «С» 1–4 закону про військовий бюджет США на 2018 фінансовий рік) [18]. Втім контролюючі функції конгресу щодо Трампа не обмежуються лише санкційною або фінансовою проблематикою. В колі уваги законодавців — моральні аспекти поведінки президента, і насамперед через можливі зв'язки представників штабу Трампа з Москвою на етапі виборчої президентської кампанії.

Так, комітети з питань розвідки сенату і палати представників конгресу США стали (поряд зі спецслужбами США, ЗМІ, дією спецпрокурора від міністерства юстиції США Р.Мюллера) окремою панеллю розслідувань щодо передбачуваного втручання Росії у вибори президента США 2016 р. І хоча в доповіді щодо цього комітету з розвідки палати представників, оприлюдненій в квітні 2017 р., було заявлено про відсутність доказів безпосередніх зв'язків між Москвою та виборчим штабом Д. Трампа, ретельність розслідування, що базувалась на опитуванні 73 свідків, проведенні 9 слухань і брифінгів, розгляду приблизно 307 тис. 900 документів, викликів до суду 20 офіційних осіб для надання показань [19] засвідчувала про готовність конгресу діяти за необхідних обставин у розрізі адміністративних заходів до глави виконавчої влади; реальну опозиційність законодавців до президента, і насамперед у питаннях, що піддають сумніву відповідність посадовця високим критеріям лідера нації.

Іншою стороною питання стала показова здатність конгресу як представницького органу реагувати на виклики та роздратування суспільства, діяти у руслі політичних тенденцій, які відповідають настроям та інтересам мас. Розглядаючи це питання у вимірі підтримки взаємозв'язків конгресу і суспільства, американські дослідники зупиняються на низці чинників — соціальних, індивідуалістичних, інституційних. На особливу увагу серед соціальних чинників можуть заслуговувати громадська думка, активність груп інтересу, мас медіа.

Так, громадська думка визнається в американській політичній науці не тільки одним з найвпливовіших, а й традиційних, постійних і невід'ємних соціальних чинників, що формує позиції законодавців у політичній сфері суспільства [20; 21; 22]. Визнаючи впливовість громадської думки у межах політичної системи США, дослідники схильні розглядати її також одним з найбільш стабільних, чітко структурованих, прагматично орієнтованих та дієвих чинників впливу на конгрес і президента, попри зміни, що торкаються змісту і орієнтацій зовнішньої і внутрішньої політики США [23; 24; 25].

Зазначене пояснюється, по-перше, традиційним сприйняттям американцями громадської думки нормою представництва в демократичному суспільстві, коли громадськість має відігравати роль «керівника», а члени конгресу — роль «агентів», чия місія є захист інтересів керівника на державному рівні [26]. А, по-друге, — особистою зацікавленістю членів конгресу здобути через захист позицій громадськості підтримку суспільства з метою бути переобраними на свої посади на черговий строк [27, р. 10–11; 28]. Такі підходи утворюють чітку схему впливу громадської думки на конгрес, коли незадоволення мас політикою чи поведінкою президента — на прикладі, зокрема, протестного сприйняття в ши-

роких американських колах від початку президентства особи Д. Трампа — формує відповідну протидію виконавчій владі чи її главі з боку законодавчої влади.

Це, зрозуміло, не виявляє усіх аспектів проблеми, оскільки чинник впливості громадської думки на позицію конгресменів не відвертає і зворотної тенденції, а саме — можливих впливів конгресу на громадську думку з метою забезпечення суттєвої підтримки тим підходам, які можуть захищатися опозиційними до президента законодавцями в їхньому протистоянні виконавчій владі. Використовуючи низку неформальних засобів впливу (дебатів з приводу президентських законопроектів, слухань наглядових рад, виступів представників законодавчої влади в мас медіа) конгресмени здатні формувати прийнятну для них громадську думку по тим чи іншим напрямкам політики і, таким чином, попереджувати однозначне сприйняття конгресом політичної лінії, що пропонується президентом. [1, р. 55–57; 29, р. 6].

Слід врахувати, що громадська думка може ставати об'єктом маніпуляцій не тільки конгресу, а й президента, і неформальні зв'язки по лінії конгрес-суспільство-конгрес можуть чітко виявляти себе й по лінії президент-суспільство-президент. Це є реальним чинником американського суспільно-політичного життя. І водночас, якщо громадська думка є дійсно дієвим засобом впливу на політичний процес з боку президента, не менш ефективно вона може даватися взнаки й в діях законодавчої влади, принаймні щодо тих дій президентських структур чи особисто президента, які об'єктивно викликають опозиційні настрої у суспільстві і можливість формування опозиції у конгресі.

Дієвість громадської думки в системі впливів на конгрес може доповнюватися при цьому іншими соціальними чинниками, серед яких особливе місце посідають групи інтересів. Характерно, що їхні впливи також можуть використовуватися не тільки законодавчою, а й виконавчою гілкою влади. Результатом активності груп інтересу може стати й консенсус двох гілок влади, а за цим — більш активна роль конгресу в системі опрацювання внутрішньої і зовнішньої політики країни.

Варіативність позицій конгресу і президентської влади до груп інтересу або лобістських організацій може зумовлюватись при цьому як змінами діючих адміністрацій або партійної більшості у конгресі, так і преференціями законодавчої і виконавчої влади щодо актуальних проблем, хоча дане не можна абсолютизувати з урахуванням того, що сприйняття лідерами демократичної і республіканської адміністрацій національних інтересів, як і специфіка взаємодії або протидії груп інтересів відзначаються радше традиційністю, ніж інноваційністю при переважанні впливів на владні структури, насамперед, організацій великого бізнесу.

І водночас американські джерела констатують підвищений вплив на конгрес в умовах постбіполярного світу й інших груп інтересів, що пов'язується з драматизмом міжнародних відносин та специфікою критеріїв оцінки і реалізації національних інтересів під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Показовою в даному відношенні може бути зміна настроїв в конгресі США по відношенню до України і РФ, коли на тлі російської агресії підтримка України прихильниками демократії за кордоном почала превалювати над інтересами великого бізнесу, зацікавленими у розвитку економічних відносин з Росією.

Позиція конгресу в даному відношенні мала особливий вплив на позицію двох останніх американських президентів, причому саме конгрес, як можна припустити, забезпечив характерними для нього методами впливу загалом жорстку позицію щодо РФ Трампа-президента всупереч неоднозначним заявам щодо Росії Трампа-кандидата в президенти. Так, адміністрація Трампа фактично виявилася серед найбільш проукраїнських у сучасній історії США. Трамп не тільки продовжив політику дипломатичної, військово-технічної допомоги Україні, а й підтримав сформоване в межах конгресу рішення надання Києву оборонного озброєння, чого не спромігся зробити Б.Обама; узгодив збільшення фінансової допомоги Україні до 620 млн дол., що знайшло відображення у загальних військових витратах в бюджеті США на 2018 рік [30].

Неабияку роль при цьому щодо налаштованості конгресу впливати певним чином на позицію Трампа-президента відіграв і такий суспільний чинник, як ЗМІ, що виявляють здатність гостро реагувати на резонансні аспекти суспільства (нації), формуючи, таким чином позицію конгресу як представницького органу влади. Хоча в американській літературі існує точка зору щодо обмеженої можливості критики глави держави через усвідомлення опозицією її деструктивності у вимірі іміджу американського керівництва [1, р.22], приклад з адміністрацією Трампа піддає сумніву такий підхід. Так, показовим є надзвичайно критичне і прискіпливе ставлення ЗМІ до Трампа-президента — тенденція, що була викликана не тільки сумнівною моральних якостей та суперечливістю поведінки чинного глави держави (особливо на початкових етапах перебування у Білому домі), а й крайнім негативізмом останнього до мас-медіа, що викликало кризовий стан відносин сторін і навіть чергову публічну заяву в серпні 2018 р. низки впливових американських ЗМІ, що ставлення президента до засобів масової інформації загрожує «безпеці свободи» як основоположному принципу демократії [31].

Персоніфіковано критичне ставлення ЗМІ до президента-Трампа, що впливає на позицію конгресу, не відображає, звісно, усіх сторін проблеми, оскільки практика політичного процесу може передбачати не тільки прямі від (від мас-медіа до конгресу), а й зворотні (від конгресу до мас-медіа) зв'язки, коли конгрес формує через ЗМІ слушну для нього громадську думку з актуальних проблем. В узагальненому вимірі (не за прикладом Д.Трампа) слушну для себе позицію через мас-медіа може формувати в суспільстві й президент, причому можливості останнього в цьому відношенні за певних обставин бути незрівнянно більш вагомими, ніж у будь-якої іншої державної структури чи суспільної сили, включаючи навіть конгрес.

Втім — що є надзвичайно важливим у даному плані — американські ЗМІ залишаються важливим регулятором політичних зв'язків між суспільством і державними структурами (конгресом), залишаючись значною мірою самостійною силою по відношенню до офіційних впливів. Показовим, наприклад, є той чинник, що ініціювавши свого часу розслідування щодо зв'язків штабу Трампа з Москвою в період передвиборчої кампанії 2016 р., представники журналістської спільноти продовжили це розслідування навіть після невизнання таких зв'язків в оприлюдненій доповіді комітету з розвідки палати представників конгресу США та певного контролю щодо подібних публікацій з боку медіагігантів [32]. Показово й те, що за умов резонансності питання та його актуальності на рівні

громадської думки за продовження розслідування виступили конгресмени від Демократичної партії США: лідер демократів у палаті представників Конгресу США Ненсі Пелосі заявила, що Демократична партія продовжить розслідування про російське втручання у вибори. Вона також закликала представників Республіканської партії опублікувати розшифровки проведених ними допитів [19].

Так, конгресмени, співробітники апарату, формальні й неформальні структури (що сприймаються як індивідуалістичні та інституційні чинники впливу в межах конгресу) через повноваження у формуванні і поданні на розгляд обох палат проектів рішень доволі активно впливають на їх обговорення і остаточне прийняття. Результатом стають активні дії комісій та підкомісій обох палат, посилення діяльності комітетів, поява неформальних утворень... як реалізація законодавчих і представницьких функцій конгресу.

Мовиться навіть й про таку сферу політики, яка традиційно вважається прерогативою президента, як зовнішня політика. Так, впливи лідерів партійних фракцій в опрацюванні зовнішньополітичних рішень почали набувати особливої ваги після подій 11 вересня 2001 року. Хоча особливість у їхніх діях намітилася ще за Дж. Буша-старшого і Б. Клінтона, коли склад конгресу був сформований переважно з представників опозиційної до глави держави партії, що зумовлювало специфічну, визначену партійною платформою, позицію лідера фракції до законодавчих ініціатив президента. Це підтверджується діями відомого й досі політика і громадського діяча, радикала від республіканської партії Н. Гінґріча як спікера палати представників і водночас лідера конгресменів-республіканців у палаті представників в період демократичної адміністрації Б. Клінтона. Виступ Гінґріча 1995 р. на підтримку Акту відродження національної безпеки справив надзвичайний вплив на позицію Клінтона у питанні асигнування миротворчих операцій ООН з одночасним фінансуванням участі у них збройних сил США [8, р. 121]. Показовою, але тепер щодо припинення участі США у військовій операції в Лівії 2011 р. з погрозами імпічменту президенту, можна вважати позицію й спікера палати представників і лідера республіканців Дж. Бейнера за президентства Б. Обами, що мало наслідком відповідну реакцію з боку президента, зокрема, у вигляді документу-пояснення щодо усіх висунутих до нього претензій [17, с. 12].

Так, лідери фракцій, поєднуючи неформальну посаду партійного керівника з формальною посадою спікера палати представників або голови *pro tempore* (тимчасового) сенату здатні проявляти себе впливовими фігурами, уособлюючи представництво певних політичних сил (партійних фракцій) в рамках існуючих конгресових повноважень. Суттєву роль в цьому відношенні відіграють й самі фракції як інституції, на нарадах яких обговорюються та формуються значимі для держави позиції щодо проблем внутрішньої і зовнішньої політики.

Постійно впливовими крім того залишаються й профільні комітети (з іноземних справ, розвідки, збройних сил в сенаті; з міжнародних відносин, розвідки в палаті представників) й підкомітети. Представницькі функції цих інституцій також реалізуються, як правило, завдяки впливовим особистостям.

Так, безумовно найбільш яскравою фігурою в історії конгресу останнього десятиліття і, зокрема, конгресу 115-го скликання (2017–2019) залишиться голова комітету збройних сил сенату Дж. Маккейн — герой війни, один із самих

авторитетних й досвічених республіканців і водночас нонконформіст (здатний співробіничати з демократами). Дж. Маккейн виявив себе в якості одного з найбільш послідовних захисників інтересів України, що безжально критикував В. Путіна та залишався опонентом Б. Обами і Д. Трампа за недостатній рівень стримування Росії. Після початку агресії РФ проти України та введення в 2014 року урядом США санкцій проти Росії Маккейн неодноразово вимагав їх посилення і розширення. У січні 2017 року разом з сенаторами Б. Кардіном, Б. Менендесом і ще 7-ю від обох основних партій він вніс законопроект (у формі поправки до законопроекту про застосування обмежувальних заходів відносно Ірану) про введення проти Росії всеосяжних санкцій у зв'язку зі спробами впливу на вибори 2016 року. Законопроект був схвалений Сенатом у червні 2017 року [33].

Отже, наявність яскравих особистостей — додатковий чинник реалізації представницьких функцій конгресу. Втім особливу роль відіграє й фактор інтелектуального забезпечення: чим відоміші і найбільш фахово підготовлені діячі беруть участь у розробці рішень конгресу, тим більшою стає вірогідність популярності цих рішень на суспільному рівні, а також можливість їх реалізації виконавчою владою. Партійність тут нерідко втрачає вирішальне значення. Хоча критика президентської адміністрації в межах конгресу продовжує відбуватись переважно за фракційною (партійною) спрямованістю, помітною тенденцією стають і міжфракційні блокування: узгодженість дій конгресу за таких обставин тільки підсилює його вплив на політичний процес. Врешті, всі вагомі рішення сучасних американських адміністрацій формувалися за безпосередньої участі конгресових інституцій.

Висновки. Аналіз конституційних та закріплених практикою повноважень конгресу США за постбіполярні часи, включаючи президентство Б.Обами і Д.Трампа, засвідчує, що вищий законодавчий орган країни зберігає за собою й функції вищого представницького органу Сполучених Штатів. Якщо підійти до цього з урахуванням соціальних, індивідуалістичних та інституційних чинників впливу на зв'язки між конгресом і суспільством, то здатність конгресу утримувати провідну роль у політичному процесі США набуває ознак вирішальності. Сукупність чинників впливу, а також механізмів їх реалізації в системі зазначених зв'язків доводить водночас, що конгрес — попри надзвичайну соціальну, етнічну, ментальну стратифікацію американського суспільства — акумулює і захищає на державному рівні загальнонаціональні інтереси. В основі цього — глибинність демократичних традицій, дієвість принципу стримування і противаг, конституційність повноважень державних структур як гарантії правових норм та перспективності засад американської демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Crabb C.V. Jr. Invitation to Struggle. Congress, the President, and Foreign Policy. Fourth Edition / C.V. Jr. Crabb, P. M. Holt. — Washington, D.C.: CQ Press, 1992. — 322 p.
2. The Declaration of Independence. The Constitution Of the United States of America. — United States Information Agency. — 40 p.
3. Spitzer R.J. President and Congress. Executive Hegemony at the Crossroads of American Government / Robert J. Spitzer. — New York: McGraw-Hill, Inc., 1993. — 309 p.

4. Patterson Th.E. *We the People. A Concise Introduction to American Politics* / Thomas E. Patterson. — Boston: McGraw Hill, 2000. — 525 p.
5. West W.F. *Controlling the Bureaucracy. Institutional Constraints in Theory and Practice* / William F. West. — New York, London: M.E. Sharp, Inc., 1995. — 218 p.
6. Джордан А. Вплив Конгресу на політику національної безпеки Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс] / А. Джордан, У. Тейлор, К. Лоуренс // Спостерігач — 1995. — № 2. — Режим доступу до журналу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=733&mode=threat&order=08thold>.
7. Дудко І.Д. Адміністративна реформа Ф.Д. Рузвельта / І.Д. Дудко // Дослідження світової політики. Збірник праць вчених. — Київ: ІСЕМВ, 1999. — Вип. 6. — С. 25-30.
8. Carter R.G. *Congress and Post-Cold War U.S. Foreign Policy* // *After the End. Making U.S. Foreign Policy in Post Cold War World* / Ralf G. Carter. — Durham, London: Duke University Press, 1998. — P. 108–136.
9. Hartmann F.H. *America's Foreign Policy in a Changing World* / F.H. Hartmann, R.L. Wendzel. — Maxwell, Newport: Harper Collins College Publishers, 1994. — 503 p.
10. President Bush Signs Defense Appropriations Bills [Electronic resource]. Remarks by the President in Signing the Defense Appropriation Bills. — Retrieved from: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/2002/023-2.html>
11. Новый военный бюджет США [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rosconcert.Com/common/are/story.php?id-cr11&id=6153>.
12. Miller, Z.J. Obama signs Bill to end government shutdown, avoid default. Retrieved from <http://swampland.time.com/2013/10/16/end-to-government-shutdown-senate-house-vote-obama-deal/>
13. Трамп розкритикував норми оборонного бюджету США щодо Криму та РФ [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/15/7085652/>
14. H/R/1059 — 115th Congress (2017-2018): Russia Sanctions Review Act of 2017 [Electronic resource]. — Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/1059?q=%7B%22search%22%3A%5B%22H.R.5%22%5D%7D>
15. S. 3275: A bill to amend the Russia Sanctions Review Act of 2017 to ensure appropriate congressional review and the continued applicability of sanctions under the Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012 [Electronic resource]. — Retrieved from <https://www.govtrack.us/congress/bills/115/s3275/text>
16. Дудко І.Д. Інституційне й управлінське забезпечення зовнішньополітичної стратегії США в умовах постбіполярності / І.Д. Дудкою — К.: КНЕУ, 2007. — 144 с.
17. Дудко І. Конгрес в системі зовнішньополітичного механізму США: тенденції постбіполярних часів / І. Дудко // Зовнішні справи. — 2011. — № 9. — С. 9–13.
18. Трамп доручив готувати санкції проти РФ через порушення договору про ліквідацію ракет [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/17/7081817/>
19. Без змови з Трампом, але під керівництвом Путіна: Розслідування Конгресу США щодо втручання РФ у вибори [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/dopovid-443490.html>
20. Burgain E. Representatives' Decisions on Participation in Foreign Policy Issues / E. Burgain // *Legislative Studies Quarterly*. — 1991. — № 16. — P. 521-546.
21. Holsti O.R. Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus / O.R. Holsti // *International Studies Quarterly*. — 1992. — № 36. — P. 439-466.
22. Peffley M. International Events and Foreign Policy Beliefs: Public Response to Changing Soviet-U.S. Relations / M. Peffley, J. Hurwitz // *American Journal of Political Science*. — 1992. — № 36. — P. 421-461.

23. Jentleson B.W. The Pretty Prudent Public: Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force / B.W. Jentleson // *International Studies Quarterly*. — 1992. — № 36. — P. 49–73
24. Gaubatz K. T. Intervention and Intransitivity: Public Opinion, Social Choice, and the Use of Military Force Abroad / K. T. Gaubatz // *World Politics*. — 1995. — № 47. — P. 534–554.
25. Kull St. What the Public Knows That Washington Doesn't / St. Kull // *Foreign Policy*. — 1996. — № 101. — P. 102–115.
26. Yankelovich D. Coming to Judgment. Making Democracy Work in a Complex World / Daniel Yankelovich. — Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1991. — 290 p.
27. Rieselbach L. Historical Change: Historical Perspectives // *Remaking Congress: Change and Stability in the 1990-s* / Leroy Rieselbach. — Washington, D.C.: Congressional Quarterly Inc, 1995. — P. 11–27.
28. Aldrich J. Rational Choice Theory and the Study of American Politics // *The Dynamics of American Politics* / John Aldrich. — Boulder, Colo.: Westview, 1994. — P. 208–233.
29. Rourke J.T. Making American Foreign Policy. 2d ed. / Rourke J.T., Carter R.G., Boyer M.A. — Guilford, Conn.: Broun & Benchmark, 1996. — 144 p.
30. Трамп подписал федеральный бюджет США на 2018 год [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://tass.ru/ekonomika/5061655>
31. A Boston Globe editorial: Journalists are not the enemy [Electronoc resource]. — Retrieved from <https://www.bostonglobe.com/opinion/editorials/2018/08/15/editorial/Kt0NFFonrxqBI6NqqennvL/story.html>
32. Помилки медіагігантів. Чому CNN видалив скандальне розслідування про Трампа й Росію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ms.detector.media/print/1411980895/pomilki_mediagigantiv_chomu_cnn_vidaliv_skandalne_rozsliduvannya_pro_o_trampa_y_rosiyu/
33. Джон Маккейн: кандидат у президенти США, який вболівав за Україну [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45143221>

REFERENCES

1. Crabb, C.V.Jr. & Holt, P. M. (1992). *Invitation to Struggle. Congress, the President, and Foreign Policy*. Fourth Edition. Washington, D.C.: CQ Press.
2. United States Information Agency. *The Declaration of Independence. The Constitution Of the United States of America*. Retrieved from <https://www.uscis.gov/sites/default/files/USCIS/Office%20of%20Citizenship/Citizenship%20Resource%20Center%20Site/Publications/PDFs/M-654.pdf>
3. Spitzer, R.J. (1993). *President and Congress. Executive Hegemony at the Crossroads of American Government*. New York: McGraw-Hill, Inc.
4. Patterson, Th.E. (2000). *We the People. A Concise Introduction to American Politics*. Boston: McGraw Hill.
5. West, W.F. (1995). *Controlling the Bureaucracy. Institutional Constraints in Theory and Practice*. New York, London: M.E.Sharp, Inc.
6. Jordan, A.A., Taylor, W.J. Jr., & Lawrence, J. (1995). Influence of Congress upon US national security policy. *Sposterigach (Observer)*, 2. Retrieved from <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modloa&name=News&file=article&sid=733&mode=threat&order=08thold> (in Ukr.)
7. Dudko, I. (1998). Administrative reform of F.D. Roosevelt. *Doslidzhennia Svitovoi Polityky (Research of World Politics)*, 6, 25–30 (in Ukr.).

8. Carter, R.G. (1998). Congress and Post-Cold War U.S. Foreign Policy. In Ralf G. Carter (Ed.), *After the End. Making U.S. Foreign Policy in Post Cold War World* (pp. 108-136). Durham, London: Duke University Press.
9. Hartmann, F.H., & Wendzel, R.L. (1994). *America's Foreign Policy in a Changing World*. Maxwell, Newport: Harper Collins College Publishers.
10. Remarks by the President in Signing the Defense Appropriation Bills. *President Bush Signs Defense Appropriations Bills*. Retrieved from: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/2002023-2.html>
11. *New US Military budget*. Retrieved from: <http://www.rosconcert.com/common/are/story.php?id-cr11&id=6153> (in Ukr.).
12. Miller, Z.J. (2013, October 16). Obama signs Bill to end government shutdown, avoid default. *Time*. Retrieved from <http://swampland.time.com/2013/10/16/end-to-government-shutdown-senate-house-vote-obama-deal/>
13. *Trump criticized the norms of defense budget of the USA upon Crimea and RF*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/15/7085652/> (in Ukr.).
14. H/R/1059 — 115th Congress (2017-2018): *Russia Sanctions Review Act of 2017*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/1059?q=%7B%22search%22%3A%5B%22H.R.5%22%5D%7D>
15. S. 3275: *A bill to amend the Russia Sanctions Review Act of 2017 to ensure appropriate congressional review and the continued applicability of sanctions under the Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012*. Retrieved from <https://www.govtrack.us/congress/bills/115/s3275/text>
16. Dudko, I. (2007). *Institutional and management services of the US foreign policy strategy*. Kyiv: Kyiv national economic University name after Vadim Hetman (in Ukr.).
17. Dudko, I. Congress in the system of the US foreign policy mechanism: tendencies of post-bipolar times. *Zovnishni Spravy (UA Foreign Affairs)*, 9, 9-13 (in Ukr.).
18. *Trump entrusted to prepare sanctions against RF for violation of the agreement upon liquidation of rockets*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/17/7081817/> (in Ukr.).
19. *Without conspiracy with Trump, but under the leadership of Putin: Investigation of the US Congress upon interference of RF into elections*. Retrieved from <https://ua.112.ua/golovni-novyni/dopovid-443490.html>
20. Burgain, E. (1991). Representatives' Decisions on Participation in Foreign Policy Issues. *Legislative Studies Quarterly*, 16, 521-546.
21. Holsti, O.R. (1992). Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus. *International Studies Quarterly*, 36, 439-466.
22. Peffley, M., & Hurwitz, J. (1992). International Events and Foreign Policy Beliefs: Public Response to Changing Soviet-U.S. Relations. *American Journal of Political Science*, 36, 421-461.
23. Jentleson, B.W. (1992). The Pretty Prudent Public: Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force. *International Studies Quarterly*, 36, 49-73.
24. Gaubatz, K. T. (1995). Intervention and Intransitivity: Public Opinion, Social Choice, and the Use of Military Force Abroad. *World Politics*, 47, 534-554.
25. Kull, St. (1996). What the Public Knows That Washington Doesn't. *Foreign Policy*, 101, 102-115.
26. Yankelovich, D. (1991). *Coming to Judgment. Making Democracy Work in a Complex World*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press.
27. Rieselbach, L. (1995). Historical Change: Historical Perspectives. In Leroy Rieselbach (Ed.), *Remaking Congress: Change and Stability in the 1990-s* (pp. 11-27). Washington, D.C.: Congressional Quarterly Inc.

28. Aldrich, J. (1994). Rational Choice Theory and the Study of American Politics. In John Aldrich (Ed.), *The Dynamics of American Politics* (pp. 208–233). Boulder, Colo.: Westview.
29. Rourke, J.T., Carter R.G., & Boyer M.A. *Making American Foreign Policy*. 2d ed. Guilford, Conn.: Broun & Benchmark.
30. *Trump signed US federal budget for 2018 year*. Retrieved from <https://tass.ru/ekonomika/5061655> (in Ukr.).
31. *A Boston Globe editorial: Journalists are not the enemy*. Retrieved from <https://www.bostonglobe.com/opinion/editorials/2018/08/15/editorial/Kt0NFFonrxqBI6NqqennvL/story.html>
32. *Errors of media-giants. Why did CNN delete scandal investigation about Trump and Russia*. Retrieved from https://ms.detector.media/print/1411980895/pomilki_media-gigantiv_chomu_cnn_vidaliv_skandalne_rozsliduvannya_pro_trampa_y_rosiyu/ (in Ukr.).
33. *John McCain: candidate for US presidents, who cheered for Ukraine*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45143221> (in Ukr.).

УДК 316.774:008

Зернецька О.В.*,

д. політ. н., професор
Державна установа Інститут
всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна. zernetska_olga@inet.ua

ВПЛИВ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ НА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Анотація: Досліджується вплив засобів комунікації на цивілізаційний розвиток з давніх часів до сьогодення. В статті запропоновано гіпотезу про те, що розвиток технологій, особливо медіа і High Tech, підготував цивілізаційний прорив, який одержав назву «глобалізація». Участь диджитальної технології в економіці, фінансах, менеджменті, культурі не тільки окремих країн, а й цілих континентів, таких як Європа, Австралія та ін, дає підстави говорити, що наступна цивілізація одержить назву «Диджитальна»**. Теоретичним підґрунтям роботи є напрацювання Торонтської школи комунікації та праці М. Кастельса, які розвинені автором статті до сьогодення.

Ключові слова: цивілізаційний розвиток, засоби комунікації, глобалізація, Торонтська школа теорії комунікації, М. Кастельс.

Аннотация: Исследуется влияние средств коммуникации на цивилизационное развитие от древности до современности. В статье выдвинута гипотеза, что развитие технологий, особенно медиа и High-Tech, подготовили цивилизационный прорыв, который получил название «глобализация». Участие диджитальной технологии в экономике, финансах, менеджменте, культуре, не только отдельных стран, но и континентов, таких как Европа и Австралия, дают основания говорить, что будущая цивилизация получит название «Диджитальной». Теоретическим основанием работы служат изыскания Торонтской школы коммуникации и работы М. Кастельса, которые автор этой статьи развил до современности.

* Zernetska O.V. Doctor of Political Sciences, Professor, Institute of World Economy of the National Academy of sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. zernetska_olga@inet.ua THE MEANS OF COMMUNICATION INFLUENCE ON CIVILIZATION DEVELOPMENT

Термін запропоновано авторкою.